

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
D E R G İ S İ

Yıl : 1996

Sayı : 1

İBN İSHAK TERCÜMESİ ÜZERİNE

İbrahim ALTAN*

Siyer alanında yapılan çalışmalardan günümüze ulaşan en önemli kaynak olarak kabul edilen İbn İshak'ın (151/768) eseri kıymetli ilim adamı Muhammed Hamidullah tarafından, Fas Karaviyyin Kütüphanesi'nde bulunan eksik nüshanın tahkik edilmesiyle ilim aleminin istifadesine sunulmuş, eserin ilk baskısı 1976 yılında Rabat'ta ikinci baskısı ise 1981 yılında Konya'da yapılmıştır. Muhammed Hamidullah yazma parçaları üzerinde titizlik ve duyarlılıkla çalışmış ilim ehlinin eserden azami derece yararlanması için büyük çaba sarfetmiştir. Bu gayreti saygı ile anmak üzerimize borçtur.

Kıymeti teslim edilen bu eserin Türk okuyucusuna kazandırılması için tercüme edilmesi düşünülmüş ve eser ilki 1988 ikincisi 1991 yılında olmak üzere Akabe yayınları tarafından iki baskı yapılmıştır.

Biz bu yazımızda tercüme hakkında edindiğimiz intibaları dile getirmek istiyoruz.

Ülkemizde yapılan kaynak eser tercümeleleri umumiyetle sorunludur. Yani tercümelelerde pekçok hatalar, yanlış anlamalar, ifade bozuklukları birbirini takip eder. İbn İshak'ın Siresi'ni yayınlayanlar ise az önce zikredilen hususlardan haberdar olduklarını ve eserin tercümesinde başta dil olmak üzere pekçok konuda titiz ve duyarlı davrandıklarını sunuş yazılarında dile getirerek yüreklere su serpmekteler.

Peki durum gerçekten böyle midir? Sunuş yazısında zikredildiği gibi dikkatli ve duyarlı davranılmış mıdır? Tercüme, dil, uzmanlığı gerektiren istilahlara ve daha başka konularda durum zikredildiği gibi midir?

* SAÜ İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi

Eseri yukarıda zikredilen esaslar çerçevesinde okurken bazı konularda, ilk baştan itibaren, bizi rahatsız eden anlamsız cümleler, yanlış yazılan özel isimler, anlam kopuklukları karşımıza çıkınca mezkur konulardan rasgele seçtiklerimizi asıl metin ile karşılaştırmaya karar verdik. İncelememiz sonunda ise sunuşta zikredilen yayın kurallarının dışına çıktığını üzülerək müşahede ettik. Zira tercümesi iki baskı yapan eser ne yazıkki titizlik ve duyarlılıktan uzak bir anlayışla tercüme edilerek bizlere sunulmuştur. İkinci baskıda da kontrol ihtiyacı duyulmayan eser hatasız kabul edilmiştir.

Görebildiğimiz kadarıyla da günümüze kadar tercüme üzerinde eleştiri yapılmadığından biz bu işe cesaret ediyor ve yukarıda da belirttiğimiz gibi rasgele seçtiğimiz parçaları incelemeye alıyoruz.

Bu çalışmayı yapmaktan maksadımızın birilerini mahcup etmek veya eser için hata-sevap cetveli hazırlamak olmadığını belirtirken, amacımızın ülkemizde süregelen ve durmayacak olan kaynak eser tercüme hareketine dikkat çekmek olduğunu hatırlatmak istiyoruz. Araştırmacı ve okuyucuya ne kazandıracağı tam tesbit edilmeden yapılan tercümeleler mezkur iki grubu yanıltmaktalar. Eserlerin ilgili uzmanlarınca tercüme edilmemeleri, dil bozuklukları, aceleye getirilmesi, tekrar gözden geçirilmemesi yanlış anlamalara sebep olmaktadır.

Bu kısa girişten sonra İbn İshak'ın eserine geçebiliriz. Çalışmamızda sadece tercüme yanlışları ve tercüme edilmeyip geçilen yerlerden örnekler vereceğiz. Eserin dili, yanlış kullanılan kişi - yer isimleri ve şiirler hakkında, tesbitlerimiz olmakla birlikte, bilgi vermiyeceğiz.

İncelediğimiz örneklerde tercümedeki paragraf numaralarına sadık kaldığımızı belirtmek isterim.

A-Tercüme Hataları

1- 003 nolu paragrafta Abdulmuttalib'in Zemzem kuyusunu bulması ile ilgili rivayetler anlatılırken onun Kabe'de الحجر denilen yerde uyuduğu ve kendisine rüyada Zemzem'in yerinin gösterildiği anlatılmaktadır. Mütercim الحجر بينا عبدالمطلب بن هشام... نائمًا في الحجر عند الكعبة kelimesini "el-Haceru", "taş" manasına gelecek şekilde okumuş ve cümleyi "Abdulmuttalib Kabe'de taşın üzerinde uyuyordu" diye tercüme etmiştir.

Halbuki burada “taş” manasına okunan kelime aslında “el-Hicru” dır. Yani Kabe'nin Şam tarafında, Altın Oluğun altında kalan ve yarım daire ile çevrili olup halen Hicr-i İsmail olarak bilinen yerdir ve rivayete göre Hz. İsmail ile annesi Hacer'in kabirleri buradadır. Durum bu şekilde olunca tercümeyi şu şekilde yapmamız daha uygun olacaktır. “Abdumuttalib Kabe'nin yanbaşındaki Hicir'de uyurken...” Mütercim burada kelimenin şeklinden dolayı hataya düşmüş ve aynı hatayı kelimenin geçtiği diğer yerlerde de sürdürmüştür.

2- 023 nolu paragrafta Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın, Amine ile evlenmesi anlatılmaktadır.

... فخر ج به عبدالمطلب حتى أتى به وهب بن عبدمناف بن زهرة - وهب يومئذ سيدني

زهرة نسبا وشرفا - فزوجته آمن بنت وهب بن عبدمناف بن زهرة قوهي يومئذ أفضل امرأة في قریش نسبا وموضعا

Yukarıdaki cümle “Abdumuttalib onu (Abdullah) Vehb b. Abdi Menaf b. Zühre'ye getirdi. Vehb ozaman soyca ve şerefce Benü Zühre'nin efendisiydi. Abdullah'ın hanımı Amine bintü Vehb...” şeklinde anlaşılmıştır. Burada daha sonraki anlatım da dikkate alınmadan “zevcuhu” ile “zevvecehu” ibareleri karıştırılmış ve mana yanlış olmakla birlikte birinci anlayışa göre verilmiştir. Halbuki takip eden cümleler dikkatle incelense böyle bir hataya düşülmeyecek ve cümlede anlatılmak istenen evlilik olayı açıkça gözükecek ve tercüme “...bu yüzden Abdullah'ı Kureyş içinde soy ve mevkiye en değerli kadın olan Amine bintü Vehb b. Abdi Menaf ile evlendirdi...” şeklinde olacaktır.

3- 101 nolu paragrafta çıplakların Kabe'yi tavaf etmelerini yasaklayan emrin Hz. Ali tarafından tebliği anlatılmaktadır.

... بعضی رسول اللہ حين نزلت براء قال لا يطوف بالكعبة عريان

Mütercim bu cümleyi “Resulullah el-Berâe suresi nazil olunca Kâbe'yi çıplak olarak tavaf etmelerini yasaklamak için Hz. Ali'yi gönderdi” diye tercüme etmiştir. Metindeki konuda Hz. Ali olayın kahramanıdır ve onun dilinden anlatılmaktadır dolayısıyla üçüncü şahıs gibi anlatılması uygun değildir. Bize göre cümle şu şekilde olmalıydı: “Resulullah, el-Berâe suresi nazil olunca çıplak olan kimselerin Kabe'yi tavaf etmesini yasaklamak üzere beni (Mekke'ye) gönderdi.”

4- 461 nolu paragrafta konu başlığı İsrâ olayı ile ilgilidir ve "461- İsrâ" şeklinde yazılmıştır. Tercümede ise ibare "Mirac Olayı" şeklinde ifade edilmiştir. Bilindiği gibi İsrâ ve Mirac hadiseleri mahiyet itibarıyla birbirinden farklıdır ve anılan ibarede Mirac'dan bahsedilmemektedir.

5- 475 nolu paragrafta Enfal 8/69-70 ayetleri zikredildikten sonra Abbas b. Abdulmuttalib'in şu sözleri yer almaktadır:

...فكان العباس بن عبدالمطلب يقول: في والله نزلت حين ذكرت لرسول الله إسمي وسأله أن يقاصني بالعشرين الأوقية التي أخذتني...

Yukarıdaki cümle "Vallahi ben Peygambere müslüman olduğumu söyledim ve benden aldığı 20 okkayı geri vermesini söyledim. Dediğimi yapmaktan çekindi..." şeklinde tercüme edilmiştir.

Bilindiği üzere Hz. Peygamber, Bedir Savaşı esirlerinden esaretten kurtulmaları için çeşitli isteklerde bulunmuştu. Bazı esirlerden fidye olarak para alınırken bazı okuma-yazma bilen esirlerden de, esir başına olmak üzere, Medineli on çocuğa okuma-yazma öğretmesi şartı talep edilmişti. Abbas ise para vererek kurtulanlar arasındaydı. Biz yukarıdaki ifadelerden Abbas'ın müslüman olduktan sonra daha önce vermiş olduğu fidye-i necâti geri istediğini ve zikredilen ayetlerin de bu durum karşısında nazil olduğunu anlamaktayız. Fakat mütercim cümlelerin baş tarafındaki "في" edatını tam anlamamış ve tercümeyi yanlış yapmıştır. Buradaki edat "fiyye" şeklindedir ve "benim hakkımda" manasına gelmektedir. Meseleye bu şekilde bakınca tercümeyi şöyle yapmamız gerekir: "Allah'a yemin olsun ki, Resulullah'a müslüman olduğumu söyleyip ondan, benden fidye olarak aldığı 20 ûkiyye miktarı bedeli geri isteyince, bu ayetler benim hakkımda nazil oldu."

6- 498 nolu paragrafta Hz. Peygamber, Abdullah b. Übey b. Selül ile Kaynuka Yahudileri hakkında konuşurken, İbn Selül'ün yapmış olduğu bir hareket, tercümede tam ve net olarak anlaşılammaktadır. "فأدخل يده في جيب درع رسول الله" şeklinde olan ibare "bunun üzerine İbn Selül elini Resulullah'ın cebine soktu" diye tercüme edilmiştir. Mütercim burada bir

kelime “درع” yi atlamış bir kelimeyi “جيب” de manayı ifade etmeyecek şekilde tercüme etmiştir. “جيب” kelimesi 'yaka,gerdanlık' manalarına gelmektedir. Tercümede ise günümüzde kullanılan “cep” olarak anlaşılmıştır. Manayı bu şekilde verince جيب kelimesine muzafun ileyh olan “درع” kelimesi manasız kalmaktadır. Bu açıdan tercümeyi “İbn Selül Hz.Peygamber'in zırhının yakasından tuttu...” şeklinde yapmak gerekir.

7- 501 nolu paragrafta ise şair Ka'b b.el-Eşref'in müslüman hanımlar hakkında söylediği çirkin sözler ve onun öldürülmesi anlatılmaktadır. Bu paragrafta iki yanlış üzerinde durmak istiyoruz:

a-... ثم رجع كعب بن الأشرف إلى المدينة فشب بأم الفضل إية الحارث ثم شب بنساء المسلمين فقال رسول الله

كما حدثني عبد الله بن مغيث...

Cümlesinde tercüme şu şekilde yapılmıştır: “Sonra Ka'b b.el-Eşref Medine'ye geri döndü. El-Haris'in kızı Ümmü'l-Mugis'in naklettiğine göre Resulullah...” Fakat doğru tercüme şu şekilde olmalıydı “Sonra Ka'b b. el-Eşref Medine'ye döndü. Haris'in kızı Ümmü'l-Fadl ve müslüman hanımlar hakkında onları rencide edecek şiirler söyledi. Abdullah b.Mugis'in bana naklettiğine göre Hz.Peygamber şöyle buyurdu...”

b- Hz.Peygamber, Ka'b'ın bu sözleri üzerine onun ortadan kaldırılması gereken biri olduğu konusunu Ashabına açmış ve bu işin kim tarafından yapılabileceğini onlara sormuştu. Muhammed b. Mesleme ve iki arkadaşı suikast işini üzerine almışlar fakat Muhammed b. Mesleme bu işi üzerine aldıktan sonra bazı şeylerden endişe etmeye başlamıştı. İşte aşağıda metnini vereceğimiz ibarelerdeki endişe mütercim tarafından anlaşılamamıştır. ... قال يارسول الله إنه لا بد لنا أن نقول. قال: قولوا ما بئد لكم فأنتم في حل من ذلك...

“O: Ya Resulallah! Şüphesiz biz onu öldüreceğiz” karşılığını verdi. Resulullah: Öldürün. Bu size helaldir” buyurdu.”

Aslında burada Muhammed'in (r.a) endişesi Allah düşmanı bir kişinin öldürülmesi olmayıp bu işi gerçekleştiren Ka'b'ın güvenini kazanmak için Hz.Peygamber aleyhinde sarfedeceği uygunsuz sözlerin durumudur. Durumu böyle tesbit edince maksadı ifade edebilmek için tercümeyi şu şekilde yapmamız uygun olacaktır: “Muhammed b.Mesleme (r.a): Ya Re-

sulullah! Şüphesiz bizler bu işi yaparken sizin aleyhinizde konuşmamız gerekmektedir.” deyince Resulullah “içinizden geldiği gibi konuşmakta serbestsiniz” buyurdu.

8- 502 nolu paragrafta ise Ka'b'ın öldürülmesi ile ilgili anlatımdaki ifade

... فخر جوايتماشون ساعة. ثم إن ابانا ثلثة شام يده في فودر أسعثم شهيدته ثم قال: ما رأيت كالليلة طيبا أعطر قط.

ثم مشى ساعة ثم عاد مثلها حتى اطمأن. ثم مشى ساعة ثم عاد مثلها فأخذ يقري أسعثم قال: أضر بواعدو الله.

“Bir müddet yürüyerek gittiler. Sonra Ebu Naile elini başı tarafından sola aldı, elini kokladı ve: “Bu geceki gibi güzel kokan bir gece hiç görmedim” dedi. Bir müddet yürüdü, sonra aynı mesafeyi yürüyerek geri döndü. Bekledi, sonra bir müddet yürüdü. Sonra aynı yeri geri dönüp yine yürüdü. Sonra onunu başını, elini tuttu: “Vurun Allah'ın düşmanına” dedi.”

Yukarıdaki ifadelerin muradını anlamak oldukça güç olsa gerek. Bu olayda önemli nokta Ebu Naile'nin Ka'b'ın güvenini kazanma gayreti içinde olmasıdır. O, Ka'b'ın güvenini kazanmak için ona iltifatlar yağdırmış, saçlarını okşamış güzel kokusunu dile getirmiş ve neticede de uzun saçları olan düşmanını saçlarından kavrayarak tutmuş ve arkadaşları da boynunu vurmuşlardır. Durumu bu şekilde ortaya koymadan ya da olayı bu şekilde anlamadan tercüme yapıldığı taktirde karşımıza yukarıdaki gibi anlamsız cümleler çıkacaktır. Şimdi tercümeyle şu şekilde yapabiliriz: “Bir müddet yürüyerek gittiler. Sonra Ebu Naile Ka'b'ın saçlarını okşadı ve elini koklayıp iltifatla Ka'b'a “Bu geceki kadar güzel kokan bir koku görmedim” dedi. Bir müddet daha yürüdükten sonra Ebu Naile Ka'b'ın saçlarını tekrar okşayıp kokladı. Böylelikle hem Ka'b'a güven telkin etti hem de onun saçlarından rahatlıkla tutabileceğini anladı. Bir müddet daha yürüdükten sonra tekrar Ka'b'ın saçlarıyla oynarken saçlarından sıkıca kavradı ve arkadaşlarına “vurun Allah'ın düşmanına” emrini verdi.

9- Yine yukarıdaki cümlelerin devamında gelen “المغول” kelimesi, kamçı içinde gizli kılıç, namlusu demir olan kamçı, dar uzun kılıç anlamlarını taşımaktadır. Mütercim ise bu kelimeyi şekil benzerliğinden dolayı “Moğol” olarak ifade etmiştir.

10- 503 nolu paragrafta Uhud Savaşı ile ilgili bilgiler verilirken müşriklerin tavırlarını açıklayan bir ayet öncesindeki cümleler şöyle tercüme edilmiştir.

...ففيهم فيما ذكر لي بعض أهل العلم أنزل الله...

“Söylendiğine göre, onların çinde bazı ilim erbabı da vardı...” Doğru tercüme ise şu şekilde olmalıdır: “İlim ehlinde bir zatın bana naklettiğine göre Allah bu ayeti onlar hakkında indirdi.”

11- Aynı paragrafın sonlarına doğru bir cümlenin tercümesi verilirken ifade

فخرج رسول الله في ألف من أصحابه حتى إذا كان بالشواطئ والمدن وأحد أنجزل عنه عبد الله بن أبي بن سلول بثلاث الناس...
Resulullah ashabından bin kişilik bir orduyla Medine'den çıktı. Medine ile Uhud arasında eş-Şavt'a geldiği zaman üç kişiyle birlikte Abdullah b. Übey b. Selül Hz.Peygamber'in ordusundan ayrıldı...” şeklinde verilerek çok açık bir yanlışla düşülmüştür. Burada mütercim ثلثة [ile ثلث kelimelerini karıştırmış ve fakat tarihi bilgilerini de kontrol etmeden ordudan ayrılanları üç kişi ile sınırlamıştır. Doğru tercüme şöyledir: “Hz.Peygamber ashabından bin kişinin başında sefere (Uhud Savaşına) çıktı. Medine ile Uhud arasındaki Şavt mevkiine geldiklerinde Abdullah b. Übey b. Selül askerlerin üçte birini Hz.Peygamber'in ordusundan ayırdı.”

Yine bu paragrafın tamamında başka hatalar da bulunmaktadır.

12- 504 nolu paragrafta bulunan

...فظاهر رسول الله بين درعين...cümlesi “Resulullah iki zırh arasında göründü” olarak tercüme edilmiştir. Doğru tercüme ise: “Hz.Peygamber iki zırh kuşanmıştı...” şeklindedir.

B- Tercüme Edilmeyen Kısımlar

Bu kısımda birkaç örnekle yetinmek istiyoruz.

1- 003 nolu paragrafta, Abdulmuttalib'in Zemzem'i bulması ile bilgilerin devamında gelen şu cümleler de tercüme edilmeden bırakılmıştır:

...أين هي فقيل له: عند قرية النمل حيث ينقر الغراب غدا. ففدا عبد المطب ومعه الحارث ابنه

ليس له ولد غير هـ فوجد قرية النمل ووجد الغراب ينقر عندها بين الوثنين إسماف ونايلة اللذين كانت قريش تنحر عندهما...

“Abdulmuttalib: Kuyu nerede? diye sorunca kendisine 'o karınca yuvasının yakınındadır ,yarın orada bir karga eşelenir' denildi. Bunun üzerine Abdulmuttalib ertesi gün oğlu Haris, ki ondan başka oğlu yoktu, ile birlikte tarif edilen yere gitti ve karınca yuvasını ve Kureyş'in kurban kestikleri İsaf ve Naile isimli putların arasında yeri eşelemekte olan kargayı buldu.”

2- 007- nolu paragrafta Zemzem hakkında verilen bilgilerin son cümlesi tercüme edilmemiştir:

...وهي بئر اسماعيل بن ابراهيم التي سقاها الله عز وجل حين ظمى وهو صغير...

“O (Zemzem Kuyusu) küçükken susadığı esnada Allah'ın susuzluğunu giderdiği İsmail b. İbrahim'in kuyusudur.”

3- 209 nolu paragrafın sonundaki şiir tercüme edilmemiştir.

SONUÇ

Şunu tekrar belirtelim ki, verdiğimiz örnekler mevcut hataların tamamı değildir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi amacımız sadece kaynak eser tercüme hareketine dikkat çekmektir. Yoksa eserin tamamı incelenecek olsa hem tercüme hataları hem de daha başka yanlışlar bulunacaktır. İslam kültür mirasını okuyucuya aktarmak amacıyla yapılan bu tercümelelerde daha titiz davranılmalıdır. Aksi takdirde, islam kültür mirasını anlamaya son derece muhtaç olan okuyucu yanıltılmış olacaktır. Böyle bir yanlış anlamaya yolaçmak ise kimsenin hakkı olmasa gerek. Bu yüzden:

- Bir eser tercüme edilmeden önce uzmanlarına danışılarak tercümesinin gerekli olup olmadığı öğrenilmeli,
- Tercümesi kararlaştırılan eserler mutlaka uzmanlarına havale edilmeli,
- Eser titizlikle kontrol edilmeli basım işleri aceleye getirilmemeli,
- Tercüme işleri ile uğraşan kişiler uzmanlık alanlarını tecavüz etmemeli,
- Yayınevleri maddi mülhazaları ikinci plana bırakmalıdırlar.